

PARS TERTIA PNEUMATOLOGIÆ.

DE MENTE HUMANA.

Pars Metaphysicæ quæ de mente humana tractat dicitur *psychologia*, a duobus verbis græcis ψυχή, *anima*, et λογος.

Certum est nos cogitare, id est, intelligere, judicare, ratiocinari et velle; subjectum autem in quo recipiuntur cogitationes nostræ vocatur mens humana. Igitur mens humana est principium in nobis cogitans. Per hanc definitionem naturam mentis explicare non intendimus, sed tantum assignare objectum de quo nobis tractandum est, illudque a quovis alio ente discernere.

Ut a magis notis ad minus nota per ordinem gradiamur, requiremus mentis nostræ facultates, deinde ejus naturam, postea ipsius unionem cum corpore, et tandem illius destinationem. Hanc igitur partem in quatuor dividemus capita: primum erit de mentis humanæ facultatibus; secundum, de ejus natura seu spiritualitate; tertium, de ipsius unione cum corpore, et quartum de ejusdem destinatione, quintum subjungemus caput de belluis.

CAPUT PRIMUM.

DE FACULTATIBUS MENTIS HUMANÆ.

Quadruplici modo mens considerari potest, nempe ut sentiens, ut intelligens, ut deliberans et ut volens; in illa igitur distinguuntur sensibilitas, intellectus, libertas et voluntas.

Exercitium variarum mentis facultatum, prout quædam, sive a parte mentis, sive propter objecta propria, aliis præsent, constituit acumen intellectus, *la pénétration*; ejusdem altitudinem, *la profondeur*, quæ, conjuncta cum acumine, efformare videtur quod vocamus *le génie*; ingenium, *l'esprit*; sensum pulchri, *le goût*, sive in rebus corporeis, sive in rebus intellectualibus; pulchrum autem eximie a Platone dicitur *veri splendor*; judicium rectum, *le bon jugement*, etc.

Hæc autem nonnisi indicare possumus.

De sensationibus quædam breviter dicemus in capite tertio; de voluntate autem, quæ circa bonum eligendum et malum fugiendum versatur, præcipue agemus in Morali: nunc igitur in duplici articulo tractabimus de intellectu et de libertate.

ARTICULUS PRIMUS.

DE INTELLECTU.

Intellectus est illa mentis facultas quæ circa verum cognoscendum versatur. Variæ sunt hujus facultatis operationes: vel enim mens objecta simpliciter percipit, vel ad ea specialiter attendit, vel nonnullas eorum qualitates generaliori modo considerat, vel ab una ad aliam attendens transit, vel objecta secum comparat, ut eorum convenientiam vel disconvenientiam detegat, eaque postea jungit vel disjungit: hinc perceptio, seu idea, attentio, abstractio, generalisatio, reflexio, comparatio, judicium, ratiocinium de quibus locuti sumus in Logica. Complexio omnium hujusmodi mentis operationum dicitur *Ratio*.

Quia fusius disseruimus in Logica de regulis quibus operationes intellectus dirigi debeant in inquisitione veritatis, nunc pauca supersunt nobis dicenda, 1° de idearum origine et natura, 2° de earum expressione seu de linguarum institutione.

§ 1. — De idearum origine et natura.

In hoc priori paragrapho nec inutile, nec ingratum

ducimus breviter exponere præcipua quæ circa hanc difficilem quæstionem prodire systemata; deinde nostram aperiemus sententiam.

SECTIO PRIMA.

De variis circa originem et naturam idearum systematibus.

Omnia hujusmodi systemata, si generaliori modo spectentur, ad duplicem ordinem reduci possunt: juxta plurimos auctores, omnes ideas ex sensibus haurimus; multi, e contra, negant omnes ideas e sensibus oriri aliamque originem eis assignant. Qui priorem defendunt sententiam, dicuntur *sensualistæ*; qui posteriorem, vocantur *idealistæ*; hoc posterius nomen sensu lato sumimus.

PUNCTUM PRIMUM. — De variis sensualistarum systematibus.

1° Scholastici philosophi, Aristotelem secuti, ut palmare habentes sequens principium, *nihil esse in intellectu quod non prius fuerit in sensu*, existimabant omnes cognitiones nostras e sensibus venire, objecta externa quasdam emittere species materiales, seu representativas, quæ, per organa sensuum, in *sensorio* impressæ, ibique ab *intellectu agente* elaboratæ, spirituales intelligibilesque fiebant, et tunc in *intellectu patiente* recipiebantur.

Miramur hujusmodi inventa tamdiu in scholis fuisse agitata: necesse est tamen quod juniores alumni ea saltem aliquo modo noscant.

2° Celeber Bacon, in Anglia anno 1561 natus, omnes ideas a sensibus, sed modo longe diverso, oriri credebat. Locke, eodem fundamento innixus, sequens emisit systema quod evasit famosum; statuit mentem, e manibus Creatoris egredientem, esse *tabulam rasam* ex se nihil habere præter facultates quæ, sese in sensationes exercentes, efformant primum ideas *simpli-*

ces; v. g., *colorum, odorum, etc.* Deinde mens, reflectendo, mox ipsarum facultatum ideam acquirit: sic paulatim progrediens, ad ideas complexas, abstractas, generales assurgit, ope notionum primo acceptarum, quarum communes quasi colligit proprietates.

3° Condillac thoriæ idearum ex sensibus orientum, quantum possibile erat, promovit. Juxta ipsum, non solum *notiones*, sed *facultates* et *operationes* sunt sensationes, quas, si de posterioribus agitur, vocat *transformatas*. Omnes sciunt eum ope hypothesis statuae animatæ, theoriæ suæ veritatem astruere nisum fuisse, intelligentiæ formationem prosequendo.

4° Laromiguière scholæ *sensualistarum* addictus, eam tamen ab istiusmodi extremis reduxit et alio fundamento instauravit. In mente enim distinguit: 1° *activitatem*, seipsam tripliciter manifestantem, scilicet, per *attentionem*, per *comparationem* et per *ratiocinium*; 2° *sensibilitatem*, quæ per quatuor sensus sese exprimit, videlicet, in propria auctoris lingua, *le sentiment de sensation, le sentiment des facultés de l'âme, le sentiment des rapports et le sentiment moral*. Hi sensus, ope facultatum distincti et elaborati, quatuor idearum correspondentium ordines constituunt. *Avec des sentiments et des facultés, l'homme fait une intelligence*, ait ille auctor.

PUNCTUM SECUNDUM. — De variis idealistarum systematibus.

I. Plato, in mente humana veritates necessarias et immutabiles agnoscens, supra entia creata et contingentia *archetypos* statuit existere, id est, æterna rerum exemplaria, mundum *intelligibilem*, mundum *idearum* efformantia. Sed quid sentiendum esset de hujusmodi idearum natura, quid ipse senserit, non liquet. Dicebat esse *aliquid divinum*, sed non satis clare et aperte locutus est.

II. Plures Ecclesiæ Patres, præsertim S. Augustinus, multis in locis, has admittentes ideas absolutas,

eas reponebant in ratione divina, in ipsamet essentia Dei, ubi mens nostra eas contemplatur. Marsilius Ficinus in xv^o sæculo idem expresse propugnavit.

III. Descartes, qui certe non admittebat omnes ideas ex sensibus oriri, ut, ex iis quæ dixit de idea Dei et de ideis innatis patet, suam clare non exposuit sententiam circa idearum naturam.

IV. Celebre vero est systema a P. Malebranche excogitatum et a pluribus deinde propugnatum, saltem quoad principales ejus partes.

Juxta hunc auctorem, distinguenda est perceptio ab ipsa idea. *Perceptio* est ea dispositio *subjectiva* qua mens conscia est se aliquid sentire vel cognoscere: per *ideas* vero intelligendæ sunt illæ veritates absolutæ, immutabiles, universales, æternæ quæ nobis exhibentur. Duplex enim existit cognitionum ordo:

1° *Sensus*, qui omnes modificationes et affectiones mentis complectuntur: per eos mens nihil proprie intelligit, sed tantum de statu suo actuali admonetur, quem ita experitur ut quid in se sit percipere nequeat. Sensus nihil nisi contingens repræsentant et hujusmodi cognitiones objective sicut et subjective in mente sola reperiuntur. 2° *Ideæ*, quarum characteres supra assignamus, et quæ proprie sunt visus mentis, ac proinde aliquid vere existens, nam nihilum percipi nequit. Ideæ, cum sint necessariæ, æternæ, universales, in mente humana reperiri non possunt, sed in Deo qui omnia contemplatur in seipso, ubi ab æterno videt rerum exemplaria essentiasque et ipsarum relationes, quæ quidem non habenda sunt ut entia absoluta. In eo igitur veritates absolutas conspiciamus, bonitatem, justitiam, etc. In eo etiam percipimus extensionem non quidem realem quæ in corporibus solum existit, sed intelligibilem cum innumeris figuris earumque proprietatibus et rationibus quas in conceptu suo complectitur. In iis enim omnibus reperiuntur supradicti characteres, mentibusque nostris illæ veritates afful-

gent independentes ab omni existentia, imo saltem ordine, antecedentes ad existentiam.

Quadruplicem cognoscendi modum distinguit præclarus philosophus. Rem quamlibet, inquit, cognoscimus, vel in seipsa, vel in ipsius forma archetypa; vel de illius existentia per sensum intimum admonemur, vel denique per conjecturas illam esse advertimus.

1° Deus, et Deo solus, in se cognoscitur, id est, aliquantum menti sese manifestans ipsamque efficiens, objectum immediatum est perceptionis qua cognoscitur. Etsi enim res creatæ mentem afficere possent, infinitum tamen et æternum nunquam ipsi exhiberent. Deus mentibus intime præsens, eas pro voluntate sua illuminat, sicut sol proprio lumine videtur.

2° Corpora quæ nullam habent proportionem cum mente et illam immediate afficere nequeunt, in seipsis non videntur; sed in formis archetypis apud Deum existentibus, in ea extensione intelligibili, de qua modo quæ, occasione sensationis adjunctæ, ad talem figuram determinata exhibetur.

3° Mentem nostram solo sensu intimo cognoscimus, quo de statu actuali admonemur: ideo de ea disserere *a priori* non possumus, sed tantum post habitam experientiam. Deus qui, in quantum vult, se nobis manifestat, ideam mentis, propter rationes sibi notas, exhibere noluit.

4° Animas cæterorum hominum non uno ex præcedentibus modis novimus, sed tantum per *conjecturas*, videlicet observando in eis easdem operationes quas fieri in nobis sentimus et exinde concludendo. Cognitiones *conjecturæ* fundatæ, quamquam non immediatæ, possunt tamen esse certæ. (*De la Recherche de la vérité*, liv. 5, 2e partie, ch. 7.)

V. Contra hanc doctrinam fortiter insurrexit Arnauld, in libro cui titulus: *des Vraies et Faussees idées*. Totis viribus contendit, 1° ideam esse ipsummet objectum menti præsens, eamque a perceptione non esse distinctam, ac proinde perceptiones, ex natura sua,

objectorum esse representatrices; 2° non tantummodo corporum imagines, sed ipsamet corpora immediate videri; 3° non solum mentis nostræ existentiam, sed et ipsius naturam nos cognoscere, licet imperfecte. Ut has assertiones contra suum adversarium tueatur, multa et sæpe subtilissima congerit argumenta.

VI. Leibnitz in omni *monade* agnoscit rerum representationes quas vocat *perceptiones*, et quæ in mente humana earum conscientiam obtinente fiunt *apperceptiones*. Essentiale admittens discrimen inter veritates contingentes et veritates absolutas, contendit nos omnia in mentibus nostris videre. Propugnat ideas innatas, quæ in nobis sunt quasi *venæ in marmore*, et efficiuntur distinctæ jugi Dei influxu ac supremæ illius monadæ *fulgurationibus*. « *C'est dans ce sens,* » inquit (*Exposition de la doctrine, etc., Pensées, 397*) » *qu'on peut dire que nous voyons tout en Dieu.* » An vero idearum absolutarum et æternarum, quas sedulo notat, externum admiserit objectum; an ideas innatas consideraverit tantum ut dispositiones subjectivas; an *fulgurationes* Dei habuerit tanquam illuminationes veritatis ad sensum S. Augustini, P. Malebranche, etc., definire non possumus: attamen, ad eas tanquam modificationes habendas inclinare videtur. (*Lettre à M. Rémond, etc.*)

VII. Circa idearum naturam philosophi Scoticæ scholæ eamdem videntur habere sententiam ac *Arnauld*. Tenent varias notiones successive, juxta occasiones, efformari et acquiri. De ipsorum analysi psychologica jam aliquid diximus in II dissertatione gallica ad calcem Logicæ.

VIII. In memoriam pariter revocanda sunt quæ in dissertationibus gallice scriptis de philosophorum Germanorum sentiis diximus.

SECTIO SECUNDA.

Quid, juxta nos, sentiendum sit de hac difficili quæstione.

Post. S. Aug., Malebranche, Bossuet, Fénelon, card. Gerdil, etc., duplicem distinguendum esse cognitionum ordinem arbitramur, scilicet, 1° perceptiones quarum objectum et subjectum sunt ipsa mens talem vel talem affectionem experiens; v. gr., dolens, gaudens, sentiens, etc.; et 2° ideas puras quæ veritates absolutas et æternas exhibent. De quibusdam cognitionibus prioris ordinis dicemus ubi de consecrariis unionis mentis cum corpore; de aliis jam locuti sumus.

Veritates autem absolutæ et æternæ, quæ sunt objecta idearum purarum, extra nos sunt positæ et a nobis independentes: per seipsas existunt. Si proprietates illarum sedulo expendamus, ad eas ipsa Dei essentia reponendas deducimur. Deus enim ab æterno percipit in semetipso quid facere possit, in quo gradu perfectiones suas entibus contingentibus communicare valeat, et quidquid perfectionis est in creaturis eminenter continet.

Ad hunc cognitionum ordinem pertinent omnes rerum possibilitates seu essentiæ; ipsarumque relationes variæ, quas ut entia absoluta non habemus, sicut supra jam advertimus; hæc sunt æternæ et immutabiles, præsertim idea entis infiniti, bonitatis, justitiæ absolutæ, etc. Eo sensu, ut plurimi interpretantur doctores, accipienda sunt sequentia Evangelii verba: *Era lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joannes, 1, 9.)

Ad ideas puras referri posse videntur *ideæ generales*, quæ sunt ideæ proprietatum omnibus alicujus classis individuis communium, et essentiam specificam vel genericam rerum efformant.

Eis sæpe adjungimus practice quasdam sensatio-

num recordationes ad priorem classem superius expositam manifeste pertinentes. Imo aliquando, *generales ideas* vocamus vagas et confusas recordationes; v. gr., albi, nigri, quæ in se alterius non sunt speciei quam ipsa sensatio cuius debiles sunt renovationes.

His notatis, quæstio de origine idearum minus intricata est:

1° Affectiones, quarum objectum est mens ipsa varie modificata, nascuntur in mente quando adest et agit earum causa, quæ multiplex est; vel enim ab ipso Deo excitantur, vel ex contemplatione ideæ jam existentis oriuntur, vel ex præsentia cuiusdam objecti corporei veniunt, et sunt *sensationes* de quibus infra, vel ex memoriæ exercitio ducunt originem, etc.

2° Ideæ puræ immediate a sensibus nullo modo repeti possunt: nam 1° objectum ideæ ab objecto sensationis essentialiter discrepat et quæcumque mentis operatio tale discrimen auferre non potest. 2° Habemus ideam Dei positivam; at nullus sensus talem ideam producere potest. Hæc autem idea, licet positiva, est valde incompleta et essentialiter differt a *visione intuitiva* per quam *videbimus* Deum *sicuti est*. I, Joan. III, 2, et attingemus illius mysteria quæ non nisi per revelationem nunc noscere possumus. 3° Idem dicendum est de ideis *justitiæ, pulchritudinis, veritatis*, etc., quas generales ideas non magis acquirere possumus immediate, ope sensuum, quam cæcus ex sonis deducere potest ideas colorum. 4° Objectum ideæ puræ accipitur primo aspectu ut necessarium, et, ut tale, ab experientia independens. Ergo, etc.

Si autem ideæ puræ a sensibus oriri nequeunt, multo minus dici potest ipsas mentis facultates et operationes nihil aliud esse quam sensationes transformatas: nemo enim non videt has operationes essentialiter differre ab impressionibus organorum vel ab earum affectionum perceptione. Quis, v. g., sibi persuadere poterit facultates comparandi, iudicandi, ratiocinandi, etc., ad unicam sentiendi facultatem redu-

endas esse? Nonne naturalis verborum sensus omnino perturbaretur?

Undique ergo ruit sensualistarum systema, et præsertim systema Condillac, quod in pluribus visum est abjectæ materialistarum doctrinæ nimis favere, quamvis auctor materialista certe non fuerit: omnem enim mentis activitatem tollere et ipsam sensibus subdere videtur.

Neque objiciatur mentem sensibus orbatam nullas habere ideas: inde enim sequitur mentem in præsentia constitutione nostra ita corpori esse unitam ut in exercitio facultatum suarum ab illo pendeat, non vero eam omnes ideas suas per sensationes obtinere.

3° Patet, ex dictis, ideas generales quascumque ex sensibus ortum habere non posse.

4° Concludendum ergo videtur ipsum Deum, quando de ideis puris agitur, mentem nostram afficere eamque illuminare, manifestando rerum proprietates intrinsecas, vel relationes possibiles inter eas quas in seipso videt, id est, in ratione sua æterna, independentem ab omni existentia, imo antecedenter ad omnem existentiam, siquidem non agit nisi juxta æterna hæc exemplaria. Ad ponendam autem hujus illuminationis conditionem, de lege ordinaria, activitatem nostram debemus exercere, ut dicemus infra.

5° Quomodo autem videantur corpora, explicare valde difficile est. In his perceptionibus reperitur sensatio peculiaris in mente objecti aliquomodo repræsentativa; illi, ex lege a Deo statuta, adjungitur idea essentiæ corporis cum suis attributis, inadæquate quidem concepta, ita tamen ut proprietates, quas in ea generali idea percipimus, huic externo objecto, statim et absque experientia, applicemus. Adjunctio illa adeo est intima ut perfecte una videatur perceptio, nec nisi analysi subtili resolvi queat. Dicimus sensationem *repræsentativam*, quia reipsa objectum aliquo modo in mente repræsentatur, eo sensu quod ejus forma, color, etc., percipiuntur. Non

intendimus autem explicare modum quo visio rei corporeæ in mente ipsa fiat.

In materia tam difficili, quod probabilius videtur, simpliciter exponimus.

6° Circa ideas innatas mentem nostram sic aperiemus : eas non admittimus eo sensu quod ideae istæ ab initio distincte affulgeant, nec eo sensu quod in anima ab ipsius creatione sint impressæ, quasi venæ in marmore, juxta comparationem *Leibnitz*, qui forte id de idea objective et subjective sumpta non intelligebat, ut advertimus, sed solum de dispositione subjectiva. Necessitatem actualis cogitationis, ad mentem Cartesianorum, non comprehendimus : forte saltem quidam sensus menti necessarius est : sed positive nec affirmare nec negare audemus.

Idea eo sensu sunt innatæ quatenus ingenitæ sunt omnes animæ facultates, seu quatenus innatus est intellectus, qui, positus quibusdam conditionibus, ideas et veritates intuetur. Conditiones autem sunt quædam evolutio corporis, institutio ab hominibus accepta, mentis attentio, loquelæ communicatio, variarum facultatum super ideas jam acquisitas vel sensationes exercitium : nihil ultra determinare possumus.

Ex hac idearum theoria intelligitur ac refellitur error philosophorum, qui ex identitate idearum deducendam esse volunt identitatem substantialem omnis rationis : ratio enim *objective* sumpta una est; *subjective* autem spectata, individua est.

Hinc notat cardinalis Gerdil nos, in ea sublimi doctrina, nobilissimo vinculo spiritualiter ac intellectualiter invicem uniri. (*Principes métaphysiques*, etc.)

Vide P. Thomassin, plurimos Patres citantem, *de Deo*, l. 1, cap. 14; l. 2, cap. 18, etc.; Bossuet, *Connaissance de Dieu et de soi-même*, ch. 4, n. 3; Fénelon, *Exist. de Dieu*, 2° part. Vide etiam card. Gerdil, *Défense du sentiment du P. Malebranche* (*OEuvres*, t. VI); *Principes métaphysiques de la morale chrétienne* (t. II), etc. Hæc opera doctiss. card. et alia iisdem

principiis nixa in approbationibus præviis valde commendantur (edit. Rom. 1806).

§ II. — De expressionibus idearum seu de linguarum institutione.

In triplici sectione dicemus 1° de significatione vocum quibus linguæ componuntur; 2° de inventione linguarum, et 3° de inventione scripturæ.

SECTIO PRIMA.

De significatione vocum quibus linguæ componuntur.

Petitur an omnes voces quibus constant linguæ signa sint arbitraria, ita ut nullam habeant connexionem necessariam cum ideis quas manifestant.

Certum est quosdam esse sonos qui plus minusve naturam imitantur, et eo ipso aptiores sunt ad exprimendas ideas et affectiones mentis : inde nascitur harmonia imitatrix, quæ omnibus speciosa videtur et gratissima est; absentia enim et insensibilia objecta aliquo modo pingit vocibus et quasi vivida ante oculos sistit.

Attamen voces istæ essentialem non habent connexionem cum ideis quas significant; nam si talem connexionem haberent, easdem ideas apud diversos populos semper excitarent, sicut risus, gemitus et lacrymæ eosdem affectus mentis ubique expriment : atqui nullæ sunt voces quæ easdem ideas apud diversos populos semper et ubique excitent, imo nullæ sunt quæ aliquam mutationem ab initio mundi non subierint, remanentibus iisdem ideis : ergo arbitraria est earum significatio.

Plurima hic observanda sunt, videlicet :

1° Supposita quarundam vocum significatione determinata, maxime convenit ut, pro similibus objectis, similes instituantur voces, quæ ex primis vocibus tanquam e radicibus suam ducant originem; v. g., signi-

ficatione vocis *tres* et vocis *angulus* semel determinata, figura vel corpus tribus angulis et tribus lateribus constans vocari debet *triangulum* et insulse appellaretur *circulus* vel *quadrangulum*. Hujusmodi nomina dicuntur derivata et in omnibus linguis sunt usitata; sed præsertim in hebraica et græca, in quibus omnia sunt sibi concatenata et a paucis radicibus accurata generatione descendunt. Verum naturalis hæc derivatio vocum non impedit quin earum significatio sit arbitraria sensu supra exposito.

2° Ideæ simplices proprias habent voces quibus exprimuntur: sed ideæ compositæ numero præstant vocibus ad eas significandas excogitatis; ideo plures ideæ eidem voci annexæ fuerunt, diversæque admissæ sunt figuræ, tum verborum, tum cogitationum, et diversi modi easdem voces pronuntiandi vel in sermone ponendi, sicque varios status animi exprimendi. Hinc, v. g., in usu communi, aliud est dicere: *Falsum loqueris*, et aliud, *Mentiris*; vox enim *mentiris* quamdam ideam contemptus primæ significationi addit, unde fit ut auditor plus offendi soleat. Aliud etiam est dicere sono vocis moderato et vultu sereno, *Recede a me*, et aliud eadem verba sono vehementi et cum iracundiæ signis proferre; aliud iterum: *Non adeo miserum est mori*, aliud verò, cum poeta, *Usque adeone mori miserum est?* (Virg. *Æn.*, xii, 646.) Igitur linguæ, præsertim veteres et mortuæ, perfecte edisci nequeunt, nisi assidua optimorum auctorum lectione.

3° Quamvis significatio vocum sit arbitraria, nihilominus quædam natura sua sunt obscenæ et turpes, quia ex communi usu aliqua ipsis annexa est impudentiæ et protervitatis idea. De rebus obscenis loqui vel disserere per seipsum quidem non esse illicitum patet exemplo theologorum, concionatorum, medicorum, etc.; res enim istiusmodi per selectas voces honeste exprimi possunt. At per alias voces, aut etiam per easdem voces, cum nonnullis adjunctis prolatis, turpiter semper exprimerentur. Quicumque ergo ho-

nestatis est amans, verbis ac locutionibus, decencia morum communiter reprobatis, nunquam utetur sub prætextu quod ex seipsis nihil mali habeant.

SECTIO SECUNDA.

De inventione linguarum.

Certum est 1° una lingua semel inventa vel traditione accepta, homines potuisse linguam suam perficere, novas voces instituere, innumeras verborum compositiones (*combinaisons*) efformare, et ita sine sensu alias atque alias linguas procreare. Id enim jugi experientia confirmatur et a nemine in dubium revocatur.

Certum est 2° hominem primam linguam de facto non invenisse, sed eam ab ipso Creatore accepisse: ex historia quippe Genesis, fide dignissima, constat primos totius generis humani parentes usum sermonis habuisse; Adam enim cum Deo loquitur. Eva audit serpentem illique respondet; Cain et Abel secum conferunt, etc. Nullum igitur fuit tempus in quo aliqua non exstiterit lingua.

Tota igitur quæstio est an homines primam linguam adinvenire potuissent.

Affirmat Condillac: imo, variis in locis et præsertim in Grammatica sua (1° part., c. 8), et in Logica (2° part., *Lectures indiquées*, c. 2) supponit primam linguam ab hominibus fuisse inventam. Describit enim naturalem methodum quam primi homines sequi debuerunt ut suam instituerent linguam: 1° inquit, de præsentia objectorum externorum per sensationes admoniti sunt; 2° per naturalia aut arbitraria signa suas affectiones aliis communicaverunt, et tunc fuit locutio actionum; 3° deinde quosdam cœperunt emittere sonos quibus nonnullos naturæ effectus; v. g., tonitrua, ventos, mugitus boum, hinnitus equorum imitarentur, etc; 4° a rebus sensibilibus ad res spirituales

transierunt, easque sonis articulatis per analogiam expresserunt; 5° postea suas sensationes suasque ideas secum comparantes, novos deprehenderunt respectus, novas experti sunt necessitates, quas ut exprimerent novas excogitaverunt voces ac locutiones, sicque paulatim formatæ sunt linguæ. Multi recentiores hanc amplexi sunt doctrinam.

Rousseau (*Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*, 1re part.) supponit homines aliquando fuisse sylvaticos et nullam habuisse societatem in prima origine, nisi cum feris; et tamen cum sibi occurrit quæstio de inventione linguarum, sic concludit, pag. 67:

« Quant à moi, effrayé des difficultés qui se multiplient, et convaincu de l'impossibilité presque démontrée que les langues aient pu naître et s'établir par des moyens purement humains, je laisse à qui voudra d'entreprendre la discussion de ce difficile problème: Lequel a été le plus nécessaire, de la société déjà liée à l'institution des langages, ou des langues déjà inventées à l'établissement de la société? » Vide *l'Encyclopédie*, art. *Langue*.

De Bonald (*Législation primit., Discours préliminaire*, t. I, c. 1er; et t. III, *Dissert. sur la pensée de l'homme et son expression; Recherches philosophiques*, c. 8) recte notat homines habere posse sensationes et rerum sensibilibus imagines distinctas, easque signis manifestare, sicut omnes infantes, sola duce natura, facere consueverunt. At simul contendit homines non solum primam linguam per seipsos invenire non potuisse, sed nec ullam ideam rerum pure intellectualium habere sine nominibus eas exprimentibus. Suam opinionem sic probat:

1° Nihil cognoscimus, nisi objecta per characteres sibi proprios distinguamus. Objecta sensibilia per circumstantias quibus terminantur distinguimus: sed objecta intellectualia a se invicem distingui non possunt, nisi propriis nominibus donentur. Ergo, etc.

2° Cogitare, est nobismetipsis interius loqui: porro nobismetipsis interius loqui non possumus nisi per verba interna: ergo ideas rerum intellectualium habere non possumus, quin propria earum nomina habeamus, id est, quin simul eas verbis expressas apud nos videamus.

3° Quotidie intra nos quærimus ideas olim habitas, easque non obtinemus, nisi illarum expressiones simul habeamus. Qui linguam ignotam, latinam, v. g., vel græcam, in linguam notam convertit, et facit quod vulgo dicitur *versio*, quarit ideas verbis ignotis sub oculis suis positis affixas, et eas nunquam invenit quin verbis istis voces sibi notas substituat. Ergo, etc.

4° Homines ex natura sua destinati sunt ad societatem, ut alibi demonstrabimus. Quod igitur ab ipsorum inventionem pendet, ad societatem necessarium esse non potest: atqui tamen linguæ necessariae sunt ad societatem. impossibile est enim concipere homines in societate viventes, et nullam linguam habentes. Ergo, etc.

5° Plurima facta hanc opinionem confirmare videntur: 1° surdi a nativitate non tantum sunt muti, sed nullam ideam rerum intellectualium aut absentium habere videntur; ubi vero per gestus et signa hæc objecta ipsis exprimuntur, illa concipiunt, et modo sibi proprio manifestant; 2° qui extra consortium hominum a tenera infantia vixerunt, vere similes sunt bestiis agrorum: non loquuntur, nihil percipere videntur, nulla rationis indicia exhibent, ut patet exemplo puellæ casu repertæ, de qua Racine (*Épître sur l'homme*, vers 26, note et éclaircissements, etc., page 301).

Quemadmodum igitur objecta in cubiculo ex omni parte ocluso contenta, sunt, respectu oculorum, quasi non existerent, et aperta fenestra, statim manifesta fiunt; sic est intellectus noster, inquit auctor: nullam habet perceptionem seu visionem, ne quidem sui ipsius, nisi illuminetur; at si verbum humanum